વ્યાકરણ.

ગુજરાતી વ્યાકરણ કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવા જોગ નિયમો.

તેની સાથે પદચ્છેદના થોડા નમુના.

ગુજરાતી ત્રીજા તથા ચોથા ધોરણ માટે.

રચનાર
હો. ખ. ધાભર,
મુંબઈ કોટની સરકારી ગુજરાતી સ્કુલ
(નં૦ ૧લા) ના હેડ માસ્તર.

મુંબઈ:
રીપન પ્રીંટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું છે.

૧૮૮૫.

કિંમત આના બે.

વ્યાકરણ.

ગુજરાતી વ્યાકરણ કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવા જોગ નિયમો.

તેની સાથે પદચ્છેદના થોડા નમુના.

ગુજરાતી ત્રીજા તથા ચોથા ધોરણ માટે.

રચનાર

હો. ખ. ધાભર.

મુંબઈ કોટની સરકારી ગુજરાતી સ્કૂલ
(નં૰ ૧લા) ના હેડ માસ્તર.

મુંબઇ:
રીપન પ્રીંટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું છે.

૧૮૯૫.

કિંમત આના બે.

પ્રસ્તાવના.

નિશાળોમાં શીખાતી બધી બાબતોમાં પદચ્છેદ છોકરાઓને ઘણું કઠણ લાગે છે. પણ જો શિક્ષક, પદચ્છેદ કરવામાં જે જે બાબત ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે જો પેહેલાં છોકરાઓના મન ઉપર ઠસાવે તો પછી દરેક શબ્દનું પદચ્છેદ કંઈ પણ ગુચવણ વગર કર્યા જશે.

ડાહ્યા છોકરાએ કામ કર્યું. હવે જ્યારે કોઈ છોકરો એ બોલોનું પદચ્છેદ કરે તે વખતે તેને આવી રીતે સ્વાલ પૂછવાઃ ડાહ્યો વિશેષણ શા માટે? નર જાતિ કેમ થઈ? કર્યું ત્રીજો પુરૂષ શા માટે? કર્મણિ પ્રયોગ કેમ થયો? એનો કર્ત્તરિ પ્રયોગ બનાવ? આ પ્રમાણે સ્વાલ પૂછયાથી છોકરાઓના મનમાં વ્યાકરણના નિયમો હમેશાં તાજા રહેશે.

આ વ્યાકરણ માટે ટેલર સાહેબના, હોપ સાહેબના, રા૦ રા૦ હરગોવીંદ તથા લાલશંકરના અને રાવસાહેબ મહિપતરામના વ્યાકરણોની મેં ઘણી મદદ લીધી છે.

હો. ખ. ધાભર.

શુદ્ધિ પત્ર.

પાનું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨	૭	થતો	થતા.
૨	૧૫	મ	અ
૩	૬	વ્યજન	વ્યંજન
૫	૧૭	એશિઅ	એશિઆ
૧૦	૧	સવનામ	સર્વનામ
૧૦	૨	સવનામ	સર્વનામ
૧૧	૨	અપણુ	આપણ
૧૫	૮	ડાહ્યો	છોકરો
૧૫	૯	પાંચ	છોકરા
૧૬	૨	જનિમાં	જાતિમાં
૧૬	૧૦	બને	બંને
૧૯	૧૬	મેરકભેંદ	મેરકભેદ
૨૩	૧૫	કર્તૃકવાચ	કર્તૃવાચક
૨૪	૧૧	,,	,,
૨૫	૧૨	વિશંષ ચિત્ત	વિશેષ્ચિત્વ
૩૧		ભિવષ્ય	ભવિષ્ય
૩૫	૧૬	શબ્દને	ત શબ્દને
૩૭	૧૫	કચના	કછના
૪૨	૪	સપૂર્ણ	સંપૂર્ણ

પાનું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૪૨	૧૬	બહુવચન	બહુવચન.
૪૩	૨૦	સકર્મક	અકર્મક
૪૩	૨૧	હરીચાને	તે
૪૩	૨૧	તે કર્મ	૦
૪૩	૨૨	કર્મણિ	કર્તરિ
૪૪	૨૧	બીજી ને અથવા ચોથીનું	બીજાનું
૪૫	૨	ત્રીજો	પેહેલો.
૪૫	૬	ક્રિયા વિશેષણ	વિશેષણ
૪૫	૨૧	ઉભો રહે	ઉભા
૪૬	૧૦	નાચનાર	નારી
૪૮	૧૦	નાચર	નાચનાર
૪૯	૫	સકર્મક	અકર્મક
૪૯	૬	ભવિષ્ય ભૂત	ભૂત
૪૯	૬	મોરારને	ગાડ
૪૯	૭	પાર કર્મ	૦
૪૯	૭	કર્મણિ	કર્તરિ
૪૯	૧૩	તોફાન	તોફાન કરવું
૫૧	૧૦	થાનાર	તે
૫૨	૭	સકર્મક	અકર્મક
૫૨	૮	મારે	લાકડું
૫૨	૮	લા કર્મ	૦
૨	૯	કર્મણિ	કર્તરિ

સાંકલીઊં.

ગુજરાતી વ્યાકરણ.

૧. ભાષા: જે સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર વડે માણસો પોતાનો મનોભાવ એક બીજાને જણાવે છે તેને **ભાષા** કહે છે.

૨. વ્યાકરણ: ભાષા કેવી રીતે શુદ્ધ બોલવી તથા લખવી તેના નિયમોને **વ્યાકરણ** કહે છે.

૩. ગુજરાતી ભાષાના વ્યાકરણના ત્રણ ભાગ છે,: **અક્ષર-વિચાર, શબ્દ વિચાર અને વાક્ય વિચાર.**

૪. આપણા મુખ કરીને જે જૂદા જૂદા અને ટુંકા ટુંકા ઉચ્ચારો થાય છે તે ઉચ્ચારોને **અક્ષર** કહે છે.

૫. એક અથવા વધારે અક્ષર સાથે આવ્યાથી કાંઈ પણ અર્થ ઉત્પન થાય તેને **શબ્દ** કહે છે.

૬. એક અથવા વધારે શબ્દ મળ્યાથી પૂરો અર્થ ઉત્પન થાય તેને **વાક્ય** કહે છે.

૭. ભાષામાં અક્ષર કેટલા છે તેઓ કેવી રીતે લખાય છે અને તેઓ કયાં કયાં સ્થાનથી બોલાય છે તે **અક્ષર વિચાર** શીખવે છે.

૮. શબ્દના વર્ગો, અને તેઓના જૂદાં જૂદાં રૂપો કેમ થાય છે તે **શબ્દ વિચાર** શીખવે છે.

૯. કી રીતે શબ્દ રચના કરી વાક્ય બનાવવું તે **વાક્ય-વિચાર** શીખવે છે.

અક્ષર વિચાર.

૧૦. **અક્ષર વિચારઃ** અક્ષરના બે ભાગ છેઃ **મૂળાક્ષર** અને **જોડાક્ષર**.

૧૧. મૂળાક્ષરના બે પ્રકાર છેઃ **સ્વર** અને **વ્યંજન.**

૧૨. **સ્વરઃ** જે અક્ષરોનો ઉચ્ચાર બીજા અક્ષરોની મદદ વિના થઇ શકે છે તેને **સ્વર** કહે છે.

૧૩. **વ્યંજનઃ** જે અક્ષરોના ઉચ્ચાર સ્વરોની સહાયતા વિના થતો નથી તેને **વ્યંજન** કહે છે.

૧૪. નીચેના અક્ષરો સ્વર છેઃ—અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઋ, એ, ઐ, ઓ, ઔ, અં, આં. અ, ઇ, ઉ, હ્રસ્વસ્વર છે; અને બાકીના દીર્ઘ છે.

૧૫. નીચલા અક્ષરો વ્યંજન છેઃ—ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ, ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ, ત, થ, દ, ધ, ન, પ, ફ, બ, ભ, મ, ય, ર, લ, વ, શ, ષ, સ, હ, ળ.

ક્ષ અને જ્ઞ મૂળાક્ષરોમાં ગણેલા છે, પણ ખરૂં જોતાં તેઓ જોડાક્ષર છે. ક અને ષ મળી **ક્ષ** થાય છે; અને જ ને ઞ મળીને **જ્ઞ** થાય છે.

૧૬. અક્ષરોના નીચે પ્રમાણે સ્થાન થાય છે.

કંઠસ્થાની ……………ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ, હ, અ, આ.

તાલુસ્થાની……………ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, ય, શ, ઇ ઈ.

મૂર્દ્ધાસ્થાની …………ટ, ઠ, ડ, ઢ, ણ, ર, ષ, ળ, ઋ.

દંતસ્થાની..............ત, થ, દ, ધ, ન, લ, સ.
ઓષ્ઠસ્થાની ....પ, ફ, બ, ભ, મ, ઉ, ઊ.
કંઠતાલવ્યસ્થાની........એ, ઐ.
કંઠોષ્ઠસ્થાની ....ઓ, ઔ.
દંતોષ્ઠસ્થાની .... વ.

૧૭. સ્વરો જ્યારે વ્યંજન સાથે લખાય છે ત્યારે નીચે પ્રમાણે તેમના આકાર થાય છે:—

અની નીશાની નથી........ ક્ + અ = ક.
ા કાનો .... ક્ + આ = કા.
િ હ્રસ્વ અજ્ઞડું........ ક્ + ઇ = કિ.
ી દીર્ઘ અજ્ઞડું .... ક્ + ઈ = કી.
ુ હ્રસ્વ વરડું .... ક્ + ઉ = કુ.
ૂ દીર્ઘ વરડું .... ક્ + ઊ = કૂ.
ૃ ઋકાર .... ક્ + ઋ = કૃ.
ે એક માત્ર .... ક્ + એ = કે.
ૈ બે માત્ર .... ક્ + ઐ = કૈ.
ો માત્ર કાનો........... ક્ + ઓ = કો.
ૌ બે માત્ર કાનો .... ક્ + ઔ = કૌ.
ં અનુસ્વાર .... કં.

આવી રીતે વ્યંજનો જોડાયલા હોય તો તેને **બારાખડી** કહે છે.

૧૮. અક્ષરની ઉપર જે (ં) મીંડું તે **અનુસ્વાર**; અક્ષરની જમણે હાથે જે બે મીંડાં તે **વિસર્ગ** કહેવાય છે. (દુઃખ)

૧૯. ઙ, ઞ, ણ, ન, મ, અનુનાસિક છે, કારણ કે તેમનો ઉચ્ચાર નાક વાટે થાય છે.

૨૦. બે કે વધારે અક્ષરો સાથે મળે તો તેને સંધિ કહે છે. સ્વર ને સ્વર સાથે મળે તો **સ્વરસંધિ** ; અને વ્યંજનને વ્યંજન સાથે મળે તો **વ્યંજનસંધિ** થાય છે.

૨૧. જ્યારે બે અથવા વધારે વ્યંજન સાથે આવે અને તે વ્યંજનની વચ્ચે કોઇ સ્વર ન હોય ત્યારે **જોડાઅક્ષર** થાય છે. જેમ ક અને ક ક્ક, ક અને ત ક્ત, ક અને ર ક્ર, ત અને ત ત્ત, ત અને ન ત્ન, ત અને ય ત્ય, ત અને ર ત્ર, સ અને ત સ્ત, સ ત અને ર સ્ત્ર. હ અને ય હ્ય, ઠ અને ઠ ઠ્ઠ, પ અને ટ પ્ટ, ર અને મ ર્મ.

શબ્દવિચાર.

૨૨. ગુજરાતી ભાષાના શબ્દોના મુખ્ય પાંચ વર્ગ છે: **નામ**, **સર્વનામ**, **વિશેષણ**, **ક્રિયાપદ** અને **અવ્યય**.

૨૩. **નામ**: જે શબ્દથી પ્રાણી, વસ્તુ ગુણ વગેરે ઓળખાય તે શબ્દને **નામ** કહે છે. જેમ માણસ, ઘોડો, ચોપડી, ઘર, સુરત, વનરાજ, રતાશ, મોટાઇ વગેરે.

૨૪. **સર્વનામ**: જે શબ્દ નામને બદલે મૂકવામાં આવે છે તેને **સર્વનામ** કહે છે. જેમ તેણે પૈસા આપ્યા; હું આવું છું; તું પાઠ વાંચે છે; આ દાખલામાં તેણે, હું, તું, સર્વનામ છે.

૨૫ **વિશેષણ:** જે શબ્દ નામનો ગુણ બતલાવે તે શબ્દને **વિશેષણ** કહે છે; જેમ **મોટો** છોકરો; **બે** માણસ; **ખુશીઆર** છોકરી.

૨૬. **ક્રિયાપદ:** કોઇ પ્રાણી અથવા ચીજ શું કરે છે, અથવા કેવી સ્થિતિમાં છે તે જણાવનાર શબ્દને **ક્રિયાપદ** કહે છે; જેમ રાજા **બેઠો છે**; છોકરી **વાંચે છે**; ગાયે પાણી **પીધું**; હું કાલે ગામ **જઇશ,**

૨૭. **અવ્યય:** જે શબ્દના રૂપમાં કાંઇ ફેરફાર થતો નથી (એટલે જે શબ્દને જાતિ વિભકિત અથવા વચન લાગતું નથી, તેને અવ્યય કહે છે; જેમ, અથવા, પણ, ને, અને સારૂં, માટે, કયાં, જયાં, કેમ; ના, નહીં, રે, ઓહો, અરે, પછી, આગળ.

૨૮. નામ ત્રણ જાતના છે: **વિશેષનામ, સામાન્યનામ** અને **ભાવવાચકનામ.**

૨૯. **વિશેષનામ:** ચોકસ જગ્યા અથવા ચોકસ માણસને જે નામ આપેલું હોય તેને **વિશેષનામ** કહે છે. વિશેષનામમાં માણસના, ખંડ, શેહેર, દેશ, ગામ, પાહાડ, નદી, તાપુના નામ (નકશામાં જે નામો આવેલાં હોય તે) અને કોઇ ચીજના અથવા પ્રાણીના ખાસ નામ આવે છે; જેમ નરોતમ, કાનસજી, એશિઅ અમદાવાદ, ગીરનાર, તાપી, કોહીનુંર.

૩૦ **સામાન્યનામ:** એક વર્ગની કોઇ પણ ચીજને જે નામ લાગે તે **સામાન્યનામ** છે; જેમ, શેહેર, બ્રાહ્મણ, માણસ, હીરો, વડ, ઘોડો, ફળ, ગગન વગેરે. (જે નામને હાથ લગાડી શકીએ અથવા જોઇ શકીએ તેને સામાન્યનામ કહે છે.).

૩૧. **ભાવવાચક:** ગુણના જે નામો અથવા જે નામો આપણું જોઈ શકતા નથી અથવા હાથ લગાડી શકતા નથી તે **ભાવવાચકનામ** છે; જેમ મીઠાશ, મોટાઇ, રતાશ, શુરાતન, વિદ્યા, મદદ, માર, ખપ વગેરે.

૩૨. નામને જાતિ વિભકિત અને વચન લાગે છે.

જાતિ

૩૩. જાતિ ત્રણ છે: **નરજાતિ, નારીજાતિ,** અને **નાન્યતરજાતિ.**

૩૪. નરજાતિ: જે નામ નરની પેઠે બોલાય, અથવા જેને કેવો કે કેવા લાગે છે-તે **નરજાતિ** છે. જેમ છોકરો, પાઠ, વાઘ, કૂવો, હુકમ, ધર્મ, રાજા, લાડુ, ખડીઓ, ખો, ગડગડાટ, સોમ, માગશર, હિમાળય, ભાઇ, માળી.

૩૫. **નારીજાતિ:** જે શબ્દ નારી અથવા સ્રીની માફક બોલાય અથવા જેને કેવી લાગે તે **નારીજાતિ** છે. જેમ વાડી, કેરી, ચોપડી, વીજળી, શીખામણ, જુ, વાત, ગંગા, ગાય. લેખણ, માયા, જળો, સાંજ, તાપી, પૃથ્વી, પ્રજા, સત્યતા, ગડબડ.

૩૬. **નાન્યતરજાતિ:** જે શબ્દ નર અથવા નારીજાતિનો ન હોય અથવા જેને કેવું કે કેવાં લાગે તે **નાન્યતરજાતિ** છે. જેમ જંગલ, મેદાન, જનાવર, છોકરૂં, છાપરૂં, ડહાપણ, લીંબુ, પશુ, અમદાવાદ, ઘી, મરી, મહો.

૩૭. ઘણું કરીને જે નામને છેડે ઓ હોય તે નરજાતિ, જેને છેડે ઈ હોય તે નારીજાતિ, અને જેને છેડે ઉં લાગે તે નાન્યતરજાતિ છે.

૩૮. **સામાન્યજાતિ:** જે શબ્દની જાતિ નર, નારી, કે નાન્યતર નહીં માલમ પડે તો તેની સામાન્યજાતિ કરવી; જેમ હું તને રૂપીઓ આપું છું, કોઈ આવે છે; આ દાખલામાં હું, તને, કોઈ સામાન્યજાતિમાં છે.

વચન

૩૯. વચન બે છે: **એકવચન અને બહુવચન.**

૪૦ **એકવચન:** જે શબ્દમાં એકપણાનો અર્થ હોય અથવા એકજ ચીજ બતાવે તે એક વચન છે. જેમ, છોકરો, ચોપડી, ઘડીઆળ.

૪૧. **બહુવચન:** જે શબ્દમાં એક કરતાં વધારે ચીજનો અર્થ આવે છે, અથવા જે શબ્દ એક કરતાં વધારે ચીજ દેખાડે છે તે બહુ વચન છે; જેમ છોકરાઓ, ચોપડીઓ, ઘડીઆળો.

૪૨. નરજાતિના જે નામને છેડે ઓ કે યો આવે છે તો ઓ અને યો બહુવચનમાં આ કે યા થાય છે; જેમ છોકરો–છોકરા કે છોકરાઓ, ઘોડો–ઘોડા કે ઘોડાઓ, બળદિયો–બળદિયા.

૪૩. નાન્યતરજાતિના નામને છેડે ઉ આવેલો હોય તો તેનું બહુવચન આં થી થાય છે. જેમ ઈંડું ઈંડાં, છોકરૂં છોકરાં, કુતરૂં કુતરાં.

૪૪. જે નામને છેડે ઇ આવેલો હોય તો તેનું બહુવચન ઓ ઉમેરવાથી થાય છે; જેમ હાથી હાથીઓ, માળી માળીઓ.

૪૫. વાળ, દાણા, પાણી, રૂ, સોનું, રૂપું, ડહાપણ, નીતિ ઇચ્છા વગેરે નામો એકવચનમાંજ વપરાય છે; પણ જ્યારે પદાર્થની જુદી જુદી જાતો દેખાડવી હોય તો ઉપલાં નામો બહુવચનમાં આવે છે; જેમ મેં બે કુવાનાં પાણી પીધાં.

૪૬. મરી તલ, ઘઊં, મગ, અડદ, ફાંફાં વગેરે નામો બહુવચનમાંજ રહે છે.

વિભક્તિ.

૪૭. **વિભક્તિ:** વાક્યમાં દરેક શબ્દ એકબીજાની સાથે જે સંબંધ રાખે છે ને તે સંબંધ જે પ્રત્યયથી જણાય છે તે પ્રત્યયને **વિભક્તિ** કહે છે.

શબ્દની જમણે હાથે એક અગર વધારે અક્ષર મૂકવામા આવે છે તેને **પ્રત્યય** કહે છે; ઘરમાં, છોકરાને, એ શબ્દોમા માં, ને પ્રત્યય છે.

શબ્દની ડાબે હાથે એક કે વધારે અક્ષર મૂકવામાં આવે તે **ઉપસર્ગ** કહેવાય છે; ગેર હાજર, એમાં ગેર ઉપસર્ગ છે.

૪૮. વિભક્તિ સાત છે: પેહેલી, બીજી,ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, છઠ્ઠી અને સાતમી.

૪૯. પેહેલી વિભક્તિનો પ્રત્યય કાંઇ નથી.
બીજીનો પ્રત્યય ને.
ત્રીજીનો પ્રત્યય એ.

ચોથીનો પ્રત્યય ને.
પાંચમીનો પ્રત્યય થી, થકી.
છઠ્ઠીનો પ્રત્યય નો, ની, નું, ના, નાં.
સાતમીનો પ્રત્યય માં અને એ.

૫૦. નામને એકવચન અને બહુવચનમાં વિભકિતના પ્રત્યય આ પ્રમાણે લાગે છેઃ—

	એકવચન.	બહુવચન.
૧ લી વિ૦	ચોપડી.	ચોપડીઓ.
૨ જી વિ૦	ચોપડીને.	ચોપડીઓને.
૩ જી વિ૦	ચોપડીએ.	ચોપડીઓએ.
૪ થી વિ૦	ચોપડીને.	ચોપડીઓને.
૫ મી વિ૦	ચોપડીથી.	ચોપડીઓથી.
૬ ઠ્ઠી વિ૦	ચોપડીનો, ની, નું, ના, નાં.	ચોપડીઓનો, ની, નું, ના, નાં.
૭ મી વિ૦	ચોપડીમાં.	ચોપડીઓમા.

૫૧. એક આઠમી વિભકિત છે જેને **સંબોધન** કહે છે, એ વિભકિત જયારે કોઇને નામ દઇ બોલાવતા હોઇએ ત્યારે વપરાય છે. જેમ, ઇશ્વર અમૂલ દોલત એને આપજે; **છોકરા**, થોડું પાણી લાવ; **ભાઇ**, કેમ રડેછ; સારું થયું કે તેં એ વાત કાઢી **બેટા**; ઉમરાઓએ એને કહ્યું કે **સાહેબ**, એમને છોડવા ન જોઇએ; ન્યાયાધીશે કહ્યું, **કુંવરજી** આવી બેઅદબી ને તોફાન અહીંઆ આપને કરવું ન ઘટે.

સર્વનામ.

૫૨. સર્વનામ: જે શબ્દ નામને બદલે મૂકવામાં આવે છે તે શબ્દને સર્વનામ કહે છે.

૫૩. સર્વનામના પાંચ વર્ગ કર્યા છે: **પુરૂષ સર્વનામ, દર્શક સર્વનામ, પ્રશ્નાર્થક, સર્વનામ, સંબંધી સર્વનામ** અને **સામાન્ય કે અનિશ્ચિત સર્વનામ.**

૫૪. **પુરૂષ સર્વનામ:** હું, તું, તે.

૫૫. **દર્શક સર્વનામ:** આ, એ, પેલો, ઓલ્યો, તે.

૫૬. **પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ.** કોણ, કયો, શું.

૫૭. **સંબંધી સર્વનામ:** જે, તે.

૫૮. **સામાન્ય સર્વનામ:** કોઇ, કોઇએક, કંઇ, હરકોઇ અમુક, ફલાણું, હરેક, દરેક, સર્વ, સહુ, કેટલા, સઘળા, બધું.

૫૯. હું પહેલો પુરૂષ સર્વનામ, તું બીજો પુરૂષ સર્વનામ, તે ત્રીજો પુરૂષ સર્વનામ છે. બોલનાર માણસ પોતાને માટે જે સર્વનામ વાપરે તે પહેલો પુરૂષ કહેવાય છે; બોલનાર માણસ વાત સાંભળનાર માણસને માટે જે સર્વનામ વાપરે તે બીજો પુરૂષ સર્વનામ છે; બોલનાર માણસ બીજો કોઇ પુરૂષ અથવા ચીજ વિશે બોલતો હોય અને તેને માટે જે સર્વનામ વાપરે તે ત્રીજો પુરૂષ સર્વનામ છે.

૬૦. સર્વનામનાં રૂપ (એટલે સર્વનામને એકવચન અને બહુ વચનમાં સાતે વિભક્તિ લગાડવી.)

પેહેલો પુરૂષ હું.

વિ० એકવચન. બહુવચન.

૧. હું .... અમે, અમો, અપણ, આપણે.

૨. મને, મુજને, મારે. અમને, અમોને, અમારે, આપણને.

૩. મેં, મારે. ....અમે, અમોએ, અમારે, આપણે.

૪. મને, મુજને, મારે. અમને, અમારે, અમને, આપણને.

૫. મારાથી, મજથી..... અમારાથી, અમોથી, આપણાથી,

૬. મારો, રી, રૂં, રા, રાં....અમારો, રી, રૂં, રા, રાં, આપણો, ણી, ણું, ણા, ણાં.

૭. મારામાં, મુજમાં.........અમારામાં, આપણામાં.

૬૧. બોલનાર માણસ પોતાની સાથેના બીજા માણસને પણ સામેલ કરીને બોલે છે ત્યારે આપણ અથવા આપણેનું રૂપ વાપરવામાં આવે છે.

૬૨. બીજો પુરૂષ તું.

વિ० એકવચન. બહુવચન.

૧. તું. .... તમે, તમો, આપ.

૨. તને, તારે, તુજને. ....તમને, તમારે, આપને.

૩. તેં, તારે. .... તમે, તમારે, આપે.

૪. તને, તારે, તુજને. ....તમને, તમારે, આપને.

૫. તારાથી, તુજથી. ....તમારાથી, આપથી,

૬. તારો, રી, રૂં, રા, રાં,...તુજ. તમારો, રી, રૂં, રા, રાં, આપનો.

૭, તારામાં, તુજમાં............તમારામાં, આપમાં.

૬૩. મોટા માણુસની સાથે વાત કરવામાં તમેને બદલે આપ શબ્દ વાપરવામાં આવે છે.

૬૪. ત્રીજો પુરૂષ તે.

વિ૦	એકવચન.	બહુવચન.
૧.	તે.	તેઓ, તે.
૨.	તેને.	તેઓને, તેમને.
૩.	તેણે.	તેઓએ, તેમણે.
૪.	તેને.	તેઓને, તેમને.
૫.	તેથી.	તેઓથી, તેમનાથી.
૬.	તેનો, ની, નું, ના, નાં,	તેઓનો, તેમનો, ની, નું, ના, ના, નાં.
૭.	તેમાં.	તેઓમા, તેમનામાં.

૬૫. પોતે સ્વાર્થ સર્વનામ છે; એકવચન અને બહુવચનમાં એનાં રૂપ સરખાં છે; અને નીચે પ્રમાણે વિભકિત લાગે છે:—

૬૬. પોતેનાં રૂપ.

વિભકિત.	
૧.	પોતે.
૨.	પોતાને.
૩.	પોતે.
૪.	પોતાને.
૫.	પોતાથી.
૬.	પોતાનો, ની, નું, ના નાં
૭.	પોતામા

૬૬. કોણનાં રૂપ.

વિભકિત.	
૧.	કોણ.
૨.	કોણને, કોને, કને.
૩.	કોણે, કેણે.
૪.	કોણને, કોને, કને.
૫.	કોણથી, કોનાથી, કનાથી.
૬.	કોણનો, કોનો, કનો.
૭.	કોણમા, કોનામાં; કનામાં.

૬૭. શુંનાં રૂપ.

વિભક્તિ.

૧. શું, શો.
૨. શાને, શેને.
૩. શાણે, શેણે.
૪. શાને, શેને.
૫. શાથી, શેથી.
૬. શાનો, શેનો.
૭. શામાં, શેમાં.

૬૮. કોઇનાં રૂપ.

વિભક્તિ.

૧, કોઇ.
૨. કોઇને.
૩. કોઇએ.
૪. કોઇને.
૫. કોઇથી.
૬. કોઇનો.
૭. કોઇમાં.

૬૯. શુંનું બહુવચન શાં થાય છે; અને શોનું બહુવચન શા થાય છે.

કોઇનાં રૂપ બંને વચનમાં સરખાં છે.

૭૦. જે તથા એના રૂપ.

વિ૦	એકવચન.	બહુવચન..
૧.	જે.	જેઓ, જે
૨.	જેને.	જેઓને, જેમને.
૩.	જેણે.	જેઓએ, જેમણે.
૪.	જેને.	જેઓને, જેમને.
૫.	જેથી.	જેઓથી, જેમનાથી,
૬.	જેનો.	જેઓનો, જેમનો.
૭.	જેમાં.	જેઓમાં, જેમનામાં.

૭૨. બીજાં સર્વનામને એમજ પ્રમાણે વિભક્તિ લગાડવામાં આવે છે.

દર્શક સર્વનામ, પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ, સંબંધી સર્વનામ, અને સામાન્ય સર્વનામની પાસે જો નામ આવે તો દર્શક, પ્રશ્નાર્થક, સંબંધી કે સામાન્ય વિશેષણ કરવું. જેમ એ છોકરો, કયો છોકરો, જે છોકરો, કેટલા છોકરા.

૭૩. સર્વનામ જે નામને બદલે મુકવામાં આવે તે નામની જાતિ અને વચન તે સર્વનામને લાગે છે.

૭૪. **પોતે, આપણે, તમે, અમે,** એ સર્વનામોની પહેલી તથા ત્રીજી વિભક્તિ સરખીજ છે; માટે એ સર્વનામની વિભક્તિ જાણવી હોય તો તે સર્વનામને બદલે કોઇ નામ મુકી જોવું, અને તે નામ જે વિભક્તિમાં બરાબર વાકયમાં બોલાય તો તે વિભક્તિ એ સર્વનામની કરવી. જેમ **આપણે** કામ કર્યું; જો એમાં આપણેને બદલે કોઇ નામ મુકીએ તો છોકરાઓએ કામ કર્યું એમ બરાબર વાકય બોલાય છે; છોકરાઓ કામ કર્યું એમ બોલાતું નથી; માટે આપણે ત્રીજી વિભક્તિ છે. **આપણે** બોલ્યા, એમાં છોકરાઓ બોલ્યા એમ બરાબર બોલાય છે; અને છોકરાઓએ બોલ્યા એમ બોલાતું નથી, માટે આપણે પહેલી વિભક્તિ છે. **પોતે કે તમે** કામ કર્યું; એમાં છોકરાઓએ કામ કર્યું બોલાય છે માટે પોતે અને તમે ત્રીજી વિભક્તિમાં છે.

૭૫. દર્શકસર્વનામ આ, એ, તે, ઉપરથી આવો, એવો, તેવો, આવડો, એવડો, તેવડો, આટલો, એટલો, તેટલો એવાં રૂપ થાય છે; એ રૂપો ઘણુંખરું વિશેષણ રૂપે વપરાય છે. સંબંધી સર્વનામ

જે ઉપરથી જેવું, જેવડું જેટલું, એવાં રૂપ થાય છે; એ સર્વનામની પુછવાડ. દર્શક સર્વનામ તેવું, તેવડું, તેટલું, અનુક્રમે આવે છે.

વિશેષણ.

૭૬. જે શબ્દ નામનો ગુણ, સંખ્યા વગેરે બતાવે છે તેને વિ-શેષણ કહે છે. જેમ ડાહ્યો છોકરો, પાંચ છોકરા; સાતમી ચોપડી એ-માં ડાહ્યો ગુણ વિશેષણ ને પાંચ સંખ્યા વિશેષણ છે, અને સાતમી સંખ્યા અનુક્રમ વિશેષણ છે.

૭૭. વિશેષણ જે નામનો ગુણ બતાવે તે નામ તેનું વિશેષ્ય કહેવાય છે. જેમ ડાહ્યો છોકરો અને પાંચ છોકરા; એમાં ડાહ્યો અને પાંચ વિશેષ્ય છે.

૭૮. વિશેષણ જે નામનો ગુણ બતાવે તે નામની એટલે તેના વિશેષ્યની જાતિ, વિભક્તિ અને વચન વિશેષણને લાગે છે. જેમ વીરજીના ભાઈને તેની મોટી બેન હતી, એમાં મોટી નારીજાતિ, પેહે-લી વિભક્તિ અને એક વચનમાં છે.

૭૯. વિશેષણ ઘણું ખરૂં નામની પેહેલાં મૂકવામાં આવેછે, પણ કોઈ વેળા વિશેષણ જે નામનો ગુણ બતાવે તે નામથી ઘણું દૂર મૂકવામાં આવે છે; જેમ ઠાકોરે **આ બધી** વાત સાંભળી; એ બાદશાહ રણમાં **શૂરો** હતો; મહમુદની જોડે આવેલા મુસલમાન **જબરા અને લાલચાલ** હતા.

૮૦. જ્યારે જૂદી જૂદી જાતિનાં વિશેષ્ય આવે છે ત્યારે વિશે-ષણ અથવા તેમને બદલે જે સર્વનામ આવે તે નાન્યતર જાતિમાં હોય છે, જેમ મારા પાસે એક સસલો, બે કુતરી અને એક મેંઢું છે,

તેઓ એક બીજા સાથે ઘણી ગમત કરે છે; અને ઘણાં માયાળુ છે. એમાં તેઓ, અને માયાળુ નામ-યતર જાનિમા છે.

૮૧. વિશેષણ સર્વનામનો ગુણ બતાવે ત્યારે તે સર્વનામની જાતિ વિભક્તિ અને વચન તે વિશેષણને લાગે છે; જેમ તે પૈસાનો લોભી હતો. એ ઘણો પાપી હતો.

૮૨. જ્યારે બે વિશેષણ સાથે આવે અને જો પેહેલું વિશેષણ બીજા વિશેષણનો ગુણ બતાવે તો પેહેલું વિશેષણ ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કરવું. જેમ ત્યાં ઘણું મોહુ તલાવ છે; તે છોડી થોડી હુશિઆર નથી.

૮૩. જ્યારે બે વિશેષણ સાથે આવે અને જો બને વિશેષણ નામનોજ ગુણ બતાવે તો બંને વિશેષણને વિશેષણજ કરવાં. જેમ તેને બદલે બીજા ઘણા શત્રુ ઉભા થયા; એક કાળી સ્ત્રીએ રાજનું રક્ષણ કર્યું; એ તુટેલું મોહું તલાવ ત્યાં છે.

૮૪. જ્યારે વિશેષણ ક્રિયાપદનો ગુણ બતાવે ત્યારે ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કરવું. જેમ, મને હિસાબ કરવા બહુ ગમે છે; ખરાદી લાકડાનાં રમકડાં સંઘાડા ઉપર ચડાવીને સાફ ઉતારે છે.

૮૫. જ્યારે વિશેષણ હો ક્રિયાપદના ધાતુની સાથે આવે ત્યારે તે વિશેષણ વિશેષણજ થાયછે. જેમ અસલના હિંદુ પૈસે ટકે સુખી હતા.

ક્રિયાપદ.

૮૬. કોઈ પ્રાણી અથવા ચીજ શું કરે છે, અથવા કેવી સ્થિતિમાં છે તે જણાવનાર શબ્દને ક્રિયાપદ કહે છે. જેમ તે પૈસા આપે છે; હું બેઠો; છોકરો જાય છે.

૮૭. ક્રિયાપદના મૂળને ધાતુ કહે છે; જેમ કર, જા, બેસ, લખ. ધાતુ ઉપરથી ક્રિયાપદનાં જૂદાં રૂપ બને છે; જેમ લખ ઉપરથી લખું-છું લખતો લખીશ લખીએ વગેરે.

૮૮. બીજા પુરૂષના એકવચનમાં અનિયમિત વર્તમાન કાળમાં આજ્ઞાર્થે જે ક્રિયાપદનું રૂપ બોલાય તેજ ગુજરાતીમાં ક્રિયાપદનો ધાતુ જાણવો. જેમ તું ખા, તું કર, તું બેસ.

૮૯. કર્તાઃ ક્રિયા અથવા કામના કરનારને કર્તા કહે છે; જેમ છોકરાએ નેતર વાળી, એમાં વાળવાનું કામ છોકરાએ કર્યું માટે છોકરાએ કર્તા છે.

૯૦. કર્મઃ કર્તા જે પ્રાણી અથવા વસ્તુ ઉપર પોતાનું કામ લાગુ પાડે છે તે પ્રાણી અથવા વસ્તુને કર્મ કહે છે; જેમ છોકરાએ નેતર વાળી; એમાં વાળવાનું કામ નેતર ઉપર થયું માટે નેતર કર્મ છે.

૯૧. ધાતુના મૂખ્ય ભાગ બે છે: **અકર્મક ને સકર્મક.**

૯૨. જ્યારે કર્તા પોતાનું કામ બીજાં પ્રાણી અથવા વસ્તુ ઉપર લાગુ પાડતો નથી પણ પોતા ઉપરજ લાગુ પાડે છે ત્યારે ક્રિયાપદ અકર્મક કહેવાય છે, જેમ છોકરો બેસે છે; પથ્થર પડ્યો.

૯૩ જ્યારે કર્તા પોતાનું કામ બીજાં પ્રાણી અથવા વસ્તુ ઉપર લાગુ પાડે છે ત્યારે ક્રિયાપદ સકર્મ કહેવાય છે; જેમ છોકરો નેતર વાળે છે; હું કલમ ઘડું છું; તેણે ચોપડી વાંચી.

૯૪. કોઈ ક્રિયાપદ સકર્મક છે કે અકર્મક છે એ પારખવું હોય તો પહેલાં ક્રિયાપદનો ધાતુ શોધી કાઢવો, પછી ધાતુને નાર પ્રત્યય

લગાડવો, અને પછી કોણ સ્વાલ પૂછવો; પછી તેજ ધાતુને વાનું પ્રત્યય લગાડવો અને શું સ્વાલ પૂછવો. જો કોણ અને શું નો જવાબ જૂદો જૂદો આવે તો ક્રિયાપદ સકર્મક જાણવો; અને કોણ તથા શું નો જવાબ એકજ અથવા તેજ આવે તો અકર્મક જાણવો. જેમ છોકરો પાઠ લખે છે, એમાં ક્રિયાપદનો ધાતુ લખ એ ધાતુને નાર પ્રત્યય લગાડવાથી લખનાર થયો, હવે કોણનો સ્વાલ પૂછવો, લખનાર કોણ? તો જવાબ છોકરો; એજ ધાતુને વાનું પ્રત્યય લગાડવો તો લખવાનું થયું, પછી શું નો સ્વાલ પૂછવો તો લખવાનુ શું ? તો જવાબ પાઠ આવ્યો; કોણ તથા શું નો જવાબ જૂદો જૂદો આવ્યો માટે સકર્મક ક્રિયાપદ થયો. હરી દોડે છે એમાં પણ ઉપર પ્રમાણે સ્વાલ પૂછવા, જેમ દોડનાર કોણ, હરી; દોડવાનું શું તો હરી; એમાં કોણ તથા શું નો જવાબ એકજ આવ્યો તેથી ક્રિયાપદ અકર્મક છે.

૯૫. કોણનો જે જવાબ આવે તે **કર્ત્તા**, અને શું નો જે જવાબ આવે તે **કર્મ**.

૯૬. સકર્મક ક્રિયાપદના ધાતુ: કહે, કથ, કર, કાઢ, ખા, ખાંડ, ખેંચ, ગણ, ગોખ, ઘસ, ચાવ, ચીપ, ચૂક, છાપ, છોડ, છોલ, જાણ, જીત, જો, જોઈએ, તોલ, દળ, દાબ, દે, દેખ, ધડ, ધાર, નાખ, પરોવ, પાથર, પી, પીરસ, ફેરવ, બાંધ, ભણાવ, ભરડ, ભુલ, માન, રાંધ, લખ, લે વહેંચ, વહેર, વાપર, વાંચ, વેચ, શીવ, સહે, સાંધ, સાંભળ, આંક, ઉરાડ.

૯૭. **અકર્મક ક્રિયાપદના ધાતુઃ** કકળ, કુદ, કોહો, ખળ, ખર, ખસ, ગર, ચડ, ચળક, ચાલ, છ, જનમ, જંપ, જા, ઠર, ડુબ, તપ, તર, થા, દમ, દબ, દીપ, દૂખ, ધસ, નહા, નાસ, નીકળ, પડ, પ્રકાશ, ફર, બગ, બીહ, બેસ, ભટક, ભમ, ભળ, મળ, મર, રમ, રહે, રખડ, રઝળ, વરસ, વળગ, સડ, સુ, શરમા, છીંક, હો, આવ, ઉછળ, ઉતર, ઓળખ.

૯૮. જ્યારે ક્રિયાપદનો કર્તા જણાતો નથી ત્યારે ક્રિયાપદ **ભાવકર્તૃક કે અકર્તૃક** કહેવાય છે. જેમ બેન બેનને બનતું નથી, મને પેટમાં દુખે છે.

૯૯. કેટલાંક ક્રિયાપદને બે કર્મ હોય છે; એક કર્મને **ઉપસ્થ** કર્મ અને બીજાને **અનુપસ્થ** કર્મ કહે છે. જે કર્મને ને લાગેલો હોય તેને અનુપસ્થ કર્મ સમજવો. જેમ હું તને પૈસા આપું છું, એમાં તને અનુપસ્થ કર્મ છે; અને પૈસા ઉપસ્થ (ખરૂં) કર્મ છે.

૧૦૦. ક્રિયાપદને ભેદ, અર્થ, કાળ, પુરૂષ, જાતિ, અને વ-ચન લાગે છે, (વિભકિત લાગતી નથી.)

ભેદ.

૧૦૧. ભેદ ત્રણ છે. **મૂળભેદ, સહ્યભેદ, પ્રેરકભેદ.**

૧૦૨. **મૂળભેદઃ** ક્રિયાપદના ધાતુને કાળ વગેરેના પ્રત્યય લાગાને જે રૂપ થાય છે તેને મૂળભેદના ક્રિયાપદ કહે છે. જેમ લખે છે, કર્યું, લખશે, સાંભળવું.

૧૦૩. **સહ્યભેદઃ** મૂળ ધાતુના આકારમાં કાંઇ ફેરફાર થઇને જે રૂપ થાય છે તેને સહ્યભેદ કહે છે. જેમ લખાય, લખાઇ, લખાયું, કરાયું, સંભળાયું.

૧૦૪. ક્રિયાનો કરનાર પેહેલી કે ત્રીજી વિભક્તિમાં હોય તો ક્રિયાપદ મૂળભેદનું સમજવું. જેમ હું વાંચું છું, તેણે વાંચ્યું.

૧૦૫. ક્રિયાનો કરનાર પાંચમી વિભક્તિમાં હોય ત્યારે ક્રિયા-પદ સહ્યભેદનું જાણવું, જેમ મારાથી વંચાયું.

૧૦૬. મૂળભેદ ઉપરથી સહ્યભેદ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—
(૧) વ્યંજનાંત ધાતુને છેડે આ ઉમેર્યાથી, જેમ લખ લખાઃ કર કરા; એવા ધાતુના પેહેલા અક્ષરમાં જો આ આવે તો તે જઈને અ થાય છે; જેમ માર મરા, જાળવ જળવા, નાંખ નંખા.

(૨) સ્વરાંત છેડાના ધાતુને અંતે સહ્યભેદમાં વા વધે છે. જેમ ખા ખવા, પી પીવા, જો જોવા.

પ્રેરકભેદઃ વ્યંજનાત છેડાને આવ ને આડ આવે છે. સ્વ-રાંતમાં વાડ આવે છે. જેમ લખવું લખાવ, ખા ખવાડ.

અર્થ.

૧૦૭. **અર્થઃ** કોઈ ક્રિયા થતાં કહેનારનો ભાવ શું છે અથવા બોલનાર જે બોલે છે તે નિશ્ચય જાણીને બોલે છે કે મનમાં સંદેહ રાખીને બોલે છે, કે હુકમના રૂપમાં બોલે છે તે ક્રિયાપદનો અર્થ કહેવાય છે.

૧૦૮. ક્રિયાપદના અર્થ ત્રણ કર્યા છેઃ **નિશ્ચયાર્થ, આજ્ઞાર્થ, અને સંકેતાર્થ.**

૧૦૯. **નિશ્ચયાર્થઃ** બોલનાર કોઈ કામ વિશે બોલે છે, એટલે તે માત્ર થઈ ગયું, થાય છે, કે થશે એટલુંજ જણાવે છે ત્યારે જે

ક્રિયાપદનાં રૂપ વપરાય છે તેને નિશ્ચયાર્થનાં સમજવાં; જેમ મેં વાંચ્યું; હું વાંચું છું, હું વાંચીશ.

૧૧૦. આજ્ઞાર્થઃ—જ્યારે બોલનાર હુકમના રૂપમાં બોલે છે ત્યારે ક્રિયાપદ આજ્ઞાર્થ રૂપનાં કહેવાય છે. જેમ તું વાંચ, વાંચો, તમે વાંચજો.

૧૧૧. સંકેતાર્થ—જ્યારે બોલનાર મનમાં કાંઇ સંદેહ રાખીને બોલે છે ત્યારે ક્રિયાપદ સંકેતાર્થ રૂપનાં સમજવાં; એ ક્રિયાપદો જો, તો, પણ વગેરે અવ્યયથી ઓળખાય છે. જેમ તમે વાંચશો તો ફાયદો થશે; મેં લખ્યું હોત પણ કલમ ભાગી ગઇ.

ક્રિયાનાથ.

૧૧૨. **ક્રિયાનાથ:** જે શબ્દ પ્રમાણે ક્રિયાપદ જાતિ, પુરૂષ, અને વચનમાં ફરે છે તે શબ્દને ક્રિયાનાથ કહે છે. જેમ છોકરી આવી; રાજાએ ગાદી લીધી, તેનાથી જવાયું. પહેલા દાખલામાં છોકરી ક્રિયાનાથ છે, બીજા દાખલામાં ગાદી અને ત્રીજા દાખલામાં ક્રિયાનો ભાવ ક્રિયાનાથ છે.

કાળ.

૧૧૩. **કાળ:** જે વખતમાં ક્રિયા અથવા કામ બને તેને ક્રિયાપદના કાળ કહે છે.

૧૧૪. કાળ ત્રણ છે: **ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ, ભવિષ્યકાળ.**

૧૧૫. **ભૂતકાળઃ** જે ક્રિયા કે કામ ગયા વખતમાં બની ગયું હોય તેને ભૂતકાળ લાગે છે. તે ગયો; તેણે વાંચ્યું.

૧૧૬. **વર્ત્તમાનકાળઃ** જે ક્રિયા ચાલતા વખતમાં બને છે તેને વર્ત્તમાનકાળ લાગે છે. તે કામ કરે છે, છોકરો આવે છે.

૧૧૭. **ભવિષ્યકાળઃ** જે ક્રિયા આવતા વખતમાં બનવાની હોય તેને ભવિષ્ય કાળ કહે છે. હું કાલે ગામ જઈશ, ઝાડ ઉપર હવે ફળ આવશે.

૧૧૮. વર્ત્તમાન કાળના ક્રિયાપદને છેડે છું, એ, ઉ, ય, છે, નથી આવે છે. ભૂતકાળના ક્રિયાપદને છેડે યો, ઈ, યું, યા, યાં આવે છે અને ભવિષ્ય કાળના ક્રિયાપદને છેડે શ, શે, શું, શો, જે, જો આવે છે.

૧૧૯. વર્ત્તમાનકાળના ત્રણ પ્રકાર છેઃ **વર્ત્તમાનકાળ, અનિયમિત વર્ત્તમાનકાળ અને વિધિવર્ત્તમાનકાળ.**

૧૨૦. વર્ત્તમાનકાળના દાખલા, વાંચું છું, વાંચીએ છીએ, વાંચે છે, વાંચો છો.

૧૨૧. અનિયમિતવર્ત્તનકાળના દાખલા, વાંચું, વાંચીએ, વાંચે, વાંચ, વાંચો.

૧૨૨. વિધિવર્ત્તમાનકાળના દાખલા, વાંચવો, વાંચવા, વાંચવી, વાંચવું, વાંચવાં.

૧૨૩. ભૂતકાળના ત્રણ પ્રકાર છેઃ **ભૂત, અનિયમિતભૂત અને સંકેતભૂત.**

૧૨૪. ભૂતકાળના દાખલા, વાંચ્યો, વાંચ્યા, વાંચી, વાંચ્યું, વાંચ્યાં.

૧૨૫. અનિયમિત ભૂતકાળના દાખલા, વાંચતો, વાંચતા, વાંચતી, વાંચતું. વાંચતાં.

૧૨૬. સંકેત ભૂતના દાખલા, વાંચત.

૧૨૭. ભવિષ્યકાળના દાખલા, વાંચીશ, વાંચીશું, વાંચશું, વાંચશે, વાંચજે, વાંચજો, વાંચજો.

૧૨૮. નીચલાં ક્રિયાપદ ભૂતકાળનાં છે:—ખાધું, પીધું, દીઠું, દીધું, કીધું, બેઠું, પેઠું, નાઠું, બીનું, સૂતું.

કૃદંત.

૧૨૯. કૃદંતઃ ક્રિયાપદના ધાતુને કાંઈ પ્રત્યય લાગીને જે જૂદા જૂદા શબ્દ થાય તેને કૃદંત કહે છે. કૃદંતમાં ક્રિયાપદનો પૂરો અર્થ હોતો નથી.

૧૩૦. કૃદંતો ઘણી જાતના છે તેમાં નીચલા મુખ્ય છે:—કૃદંત નામ, કૃદંત વિશેષણ. કૃદંત અવ્યય, વર્તમાન કૃદંત, ભૂતકૃદંત અને કર્તૃક વાચક કૃદંત.

૧૩૧. કૃદંતનામઃ જો ધાતુને વા, વી, વું, વો, વાં પ્રત્યય લાગેલા હોય તો કૃદંત નામ જાણવું. જેમ સહુવારના વાંચવું ઘણું સારૂં છે.

૧૩૨. કૃદંત વિશેષણઃ જો ધાતુને લા, લી, લું, લો, લાં પ્રત્યય લાગેલા હોય તો કૃદંત વિશેષણ થાય છે; જેમ એ બારી ભાંગેલી હતી.

૧૩૩. **કૃદંતઅવ્યયઃ** જો ધાતુને ઇ અથવા ઇને પ્રત્યય લાગેલો હોય અને ક્રિયાપદ ભૂતકાળમાં હોય તો કૃદંત અવ્યય કરવું; જેમ તે ઘોડે બેસી આવ્યો; તે કામ કરીને ગયો.

૧૩૪. **વર્તમાનકૃદંતઃ** જો ધાતુને તા, તી, તું, તો, તાં પ્રત્યય લાગેલા હોય તો વર્તમાન કૃદંત થાય છે. જેમ, હું ચાલતો આમ ગયો.

૧૩૫. **ભૂતકૃદંતઃ** જો ક્રિયાપદ ભૂતકાળમાં હોય અને તેને વિભક્તિનો પ્રત્યય લાગેલો હોય અથવા તેની પાસે શબ્દયોગી અવ્યય આવેલો હોય તો ભૂતકૃદંત થાય છે; જેમ, મારા આવ્યા પછી તે ગયો; વા વાયાથી નળીઉં ખસ્યું.

૧૩૬. કર્તૃકવાચક કૃદંતઃ વાંચનાર, વાંચનારી, વાંચનારું; કરનાર, કરનારી, કરનારૂં.

૧૩૭. જો કૃદંતમાં ક્રિયાપદના જેવો પૂરો અર્થ રહેલો હોય તો તેને કૃદંત ન કરતા ક્રિયાપદજ કરવું. જેમ, તેઓ ઘણી લૂટ મેલવાને પાછા પોતાને વતન જતા. તમારે આ કામ કરવું; છોકરાં સહવારના ઉઠીને ઇશ્વરની રોજ પ્રાર્થના કરતાં; આપણા પાડોશીને દુઃખ ન દેવું; વધારે લાયક આદમી કયારે જાણવો.

સહાયકારક ક્રિયાપદ.

૧૩૮. સહાયકારક ક્રિયાપદઃ નીચલાં ક્રિયાપદ સહાયકારક કહેવાય છેઃ—છ, હો, નથી, જો, આવ, દે, લાગ, રહે, ચૂક, નાંખ રાખ, જોઇએ, પડ, પાડ, દળ, વાળ, બેસ, લે, માંડ, કર, શક.

એ ક્રિયાપદો બીજાં ક્રિયાપદોની જોડે આવીને પહેલાં ક્રિયાપદના અર્થમાં કે કાળમાં ફેર કરે છે. જેમ, થઇ જા, થઇ શકવું, ઘોઇ નાંખ, જઇ પડ, થઇ શક્યું, માર્યો ગયો, કરવા માંડ્યું, એમાં બીજાં ક્રિયાપદ સહાયકારક કહેવાય છે.

૧૩૯. નથી એ છનું અકર્ણ (ઉકરડું) રૂપ છે. બધા પુરૂષ, જાતિ અને વચનમાં સરખું રૂપ રહે છે.

સંયુકત ક્રિયાપદ.

૧૪૦. કૃદંત અને સહાયકારક ક્રિયાપદ સાથે આવીને સંયુકત અથવા જોડાયલાં ક્રિયાપદ થાય છે. જેમ, આવ્યું હતું; જ્યારે આવાં રૂપ આવે છે ત્યારે મિશ્રકાળ થાય છે. જેમ

કરતો હોય=દ્વિત્વવર્તમાન.	કરતો હશે=વર્તમાન ભવિષ્ય.
કરતો હોત=વર્તમાનભૂત.	કરેલું છે=વિશેષભૂત વર્તમાન.
કર્યાં છે=ભૂતવર્તમાન.	કરેલું હતું=વિશેષદ્વિત્વ ભૂત.
કર્યો હતો=દ્વિત્વભૂત.	કરેલું હશે=વિશેષભૂત ભવિષ્ય.
કર્યું હશે=ભૂત ભવિષ્ય.	કરવાનો છે=ભવિષ્ય વર્તમાન.

પ્રયોગ.

૧૪૧. ક્રિયાનાથ ઉપરથી ક્રિયાપદના પ્રયોગ માલમ પડે છે.

૧૪૨. પ્રયોગ ત્રણ છે: કર્તરિ, કર્મણિ અને ભાવે.

૧૪૩. જ્યારે ક્રિયાનાથ કર્તા હોય (એટલે ક્રિયાપદને કર્તા પ્રમાણે જાતિ પુરૂષ અને વચન લાગે) ત્યારે ક્રિયાપદ કર્તરિ પ્રયોગ કહેવાય છે.

૧૪૪. જ્યારે ક્રિયાનાથ કર્મ હોય (એટલે ક્રિયાપદને કર્મ પ્રમાણે જાતિ પુરૂષ અને વચન લાગે) ત્યારે કર્મણિ પ્રયોગ થાય છે.

૧૪૫. જ્યારે કર્તા અથવા કર્મ બને, ક્રિયાપદનો ક્રિયાનાથ ન થાય ત્યારે તેને ભાવે પ્રયોગનું ક્રિયાપદ કહે છે.

૧૪૬. **કર્તરિ પ્રયોગઃ** જ્યારે ક્રિયાપદ સકર્મક અથવા અકર્મક હોય અને તેનો કર્તા પેહેલી વિભક્તિમાં હોય તો કર્તરિ પ્રયોગ થાય છે. જેમ, કુતબુદ્દિન માદીએ બેઠો; રજા પૈસા આપે છે.

૧૪૭. **કર્મણિ પ્રયોગઃ** જ્યારે ક્રિયાપદ સકર્મક હોય અને કર્તા ત્રીજી અથવા પાંચમી વિભક્તિમાં હોય ત્યારે કર્મણિ પ્રયોગ જાણવો. જેમ તેણે પાઠ વાંચ્યો. મારાથી પાઠ વંચાયો.

૧૪૮. **ભાવે પ્રયોગઃ** જ્યારે ક્રિયાપદ અકર્મક હોય અને કર્તા ત્રીજી અથવા પાંચમી વિભક્તિમાં હોય ત્યારે ભાવે પ્રયોગ થાય છે. ભાવે પ્રયોગનું ક્રિયાપદ ત્રીજે પુરૂષ નાન્યતરજાતિ ને એકવચનમાં હોય છે. જેમ રંછોડે જવું; મારાથી બેસાયું.

૧૪૯. કર્તરિ પ્રયોગમાં કર્તા પેહેલી વિભક્તિમાં હોય છે. કર્મણિ પ્રયોગમા કર્તા ત્રીજી અથવા પાંચમી વિભક્તિમાં હોય છે.

૧૫૦. કર્મણિ પ્રયોગમાં ક્રિયાપદ સકર્મક અને ઘણું કરીને ભૂતકાળમાં હોય છે.

૧૫૧. નીચલાં ક્રિયાપદ સકર્મક છે અને ભૂતકાળમાં છે તો પણ તેમનો કર્મણિ પ્રયોગ થતો નથી, પણ કર્ત્તરિ પ્રયોગ થાય છે:—અડક્યો, ચૂક્યો, જમ્યો, પામ્યો, બોલ્યો, ભણ્યો, ભૂલ્યો, મળ્યો, લાવ્યો, વળગ્યો, સમજ્યો, શીખ્યો.

૧૫૨. સકર્મક કર્ત્તરિ પ્રયોગમાં કર્મ બીજી વિભક્તિમાં આવે છે.

૧૫૩. જો ક્રિયાપદનો ક્રિયાનાથ નામ હોય તો ક્રિયાપદ ત્રીજા પુરૂષમાં આવે છે.

૧૫૪. ક્રિયાપદનાં રૂપાખ્યાનઃ ધાતુને ભેદ, કાળ, પુરૂષ, અને જાતિના પ્રત્યય લાગ્યાથી જે જૂદાં જૂદાં રૂપ થાય છે તેને રૂપાખ્યાન કહે છે.

૧૫૫ છ ધાતુનાં રૂપાખ્યાન.

વર્ત્તમાન કાળ.

એકવચન.	બહુવચન.
૧ લો૦ પુરૂષ હું છું	અમે છીએ.
૨ જો૦ પુરૂષ તું છે.	તમે છો.
૩ જો૦ પુરૂષ તે છે.	તેઓ છે.

એ ક્રિયાપદના બીજાં રૂપ થતાં નથી.

૧૫૬ એ ઉપરથી વર્ત્તમાન કૃદંત છતી, છતું, છતો, છતાં.

૧૫૭. હો ધાતુનાં રૂપાખ્યાન.

વર્તમાન કાળ.

એક વચન.	બહુવચન
પે૦ પુ૦ હું હોઉં છું.	અમે હોઇએ છીએ.
બી૦ પુ૦ તું હોય છે.	તમે હો છો.
ત્રી૦ પુ૦ તે હોય છે.	તેઓ હોય છે.

અનિયમિત વર્તમાન કાળ.

પે૦ પુ૦ હું હોઉં.	અમે હોઇએ.
બી૦ પુ૦ તું હોય.	તમે હો.
ત્રી૦ પુ૦ તે હોય.	તેઓ હોય.

વિધિવર્તમાન કાળ.

નરજાતિ હોવો.	હોવા.
નારીજાતિ હોવી.	હોવી.
નાન્યતર જાતિ હોવું.	હોવાં.

ભૂતકાળ.

નરજાતિ હતો.	હતાં.
નારીજાતિ હતી.	હતી.
નાન્યતરજાતિ હતું.	હતાં.

અનિયમિત ભૂતકાળ નથી.

સંકેત ભૂત કાળ.

એકવચન અને બહુવચન પે૦ પુ૦ બી૦ પુ૦ ત્રી૦ પુ૦ હોત.

ભવિષ્ય કાળ.

એકવચન.	બહુવચન.
પે૦ પુ૦ હું હોઇશ, હઇશ.	અમે હોઇશું, હઇશું.
બી૦ પુ૦ તું હોશે, હશે, હોઇશ, હઇશ.	તમે હોશો, હશો, હત્ત્સે.
ત્રી૦ પુ૦ તે હોશે, હશે, હોત્ત્સે.	તેઓ હોશે, હશે, હોત્ત્સે.

કૃદંત : હોવો, હોવી, હોવું, હોનાર, હોઇને, હોતાં.

૧૫૮. સકર્મક ક્રિયાપદ લખ ધાતુના રૂપાખ્યાન (મૂળભેદ)

વર્ત્તમાન કાળ.

એકવચન	બહુવચન
પે૦ પુ૦ હું લખું છું.	અમે લખીએ છીએ.
બી૦ પુ૦ તું લખે છે.	તમે લખો છો.
ત્રી૦ પુ૦ તે લખે છે.	તેઓ લખે છે.

અનિયમિત વર્ત્તમાન કાળ.

પે૦ પુ૦ હું લખું.	અમે લખીએ.
બી૦ પુ૦ તું લખે, લખ.	તમે લખો.
ત્રી૦ પુ૦ તે લખે.	તેઓ લખે.

વિધિ વર્ત્તમાન કાળ.

નરજાતિ	લખવો.	લખવા.
નારીજાતિ	લખવી.	લખવી.
નાન્યતરજાતિ	લખવું.	લખવાં.

એકવચન.	ભૂત કાળ.	બહુવચન.
નરજાતિ	લખ્યો.	લખ્યા.
નારીજાતિ	લખી.	લખી.
નાન્યતરજાતિ	લખ્યું	લખ્યાં.

અનિયમિત ભૂત કાળ.

નરજાતિ	લખતો.	લખતા.
નારીજાતિ	લખતી.	લખતી.
નાન્યતરજાતિ	લખતું.	લખતાં.

સંકેત ભૂત કાળ.

પે૦ બી૦ ત્રી૦ પુ૦ લખત.

ભવિષ્ય કાળ.

પે૦ પુ૦ હું લખીશ. — અમે લખીશું, લખશું.
બી૦ પુ૦ તું લખાશ, લખશે, લખજે. — તમે લખશો, લખજો.
ત્રી૦ પુ૦ તે લખશે. — તેઓ લખશે.

કૃદંતઃ લખવો, લખ્યો, લખનાર, લખતા, લખેલો, લખી લખીને.

સહ્ય ભેદ. (વર્તમાન કાળ)

પે૦ પુ૦ હું લખાઉં છું. — અમે લખાઇએ છીએ.
બી૦ પુ૦ તું લખાય છે. — તમે લખાઓ છો.
ત્રી૦ પુ૦ તે લખાય છે. — તેઓ લખાય છે.

અનિયમિત વર્તમાન કાળ.

પે૦ પુ૦ હું લખાઉં — અમે લખાઇએ.

એકવચન.	બહુવચન.
બી૦ પુ૦ તું લખાય.	તમે લખાઓ.
ત્રી૦ પુ૦ તે લખાય.	તેઓ લખાય.

વિધિવર્ત્તમાન કાળ.

નરજાતિ લખાવો.	લખાવા.
નારીજાતિ લખાવી.	લખાવી.
નાન્યતરજાતિ લખાવું.	લખાવાં.

ભૂત કાળ.

નરજાતિ લખાયો.	લખાયા.
નારીજાતિ લખાઇ.	લખાઇ.
નાન્યાતરજાતિ લખાયું.	લખાયાં.

અનિયમિતભૂત કાળ.

નરજાતિ લખાતો.	લખાતા.
નારીજાતિ લખાતી.	લખાતી.
નાન્યતરજાતિ લખાતું	લખાતાં.

સંકેતભૂતકાળ (એક વ૦ બહુ વ૦)

પે૦ બી૦ ત્રી૦ પુરૂષ લખાત.

ભિવષ્ય કાળ.

પે૦ પુ૦ હું લખાઇશ.	અમે લખાઇશું.
બી૦ પુ૦ તું લખાઇશ.	તમે લખાશો, લખાજો.
ત્રી૦ પુ૦ તે લખાશે.	તેઓ લખાશે.

કૃદંતઃ લખાવો, લખાયો, લખાતો. લખાએલો, લખાનાર, લખાઇ લખાઇને.

૧૫૯. અકર્મક ક્રિયાપદ આવ ધાતુનું રૂપાખ્યાન.

મૂળરૂપ (વર્ત્તમાન કાળ).

એક વચન.	બહુવચન.
પ૦ પુ૦ હું આવું છું.	અમે આવીએ છીએ.
બી૦ પુ૦ તું આવે છે.	તમે આવો છો.
ત્રી૦ પુ૦ તે આવે છે.	તેઓ આવે છે.

અનિયમિત વર્ત્તમાન કાળ.

પ૦ પુ૦ હું આવું.	અમે આવીએ.
બી૦ પુ૦ તું આવે, આવ.	તમે આવો.
ત્રી૦ પુ૦ તે આવે.	તેઓ આવે.

વિધિવર્ત્તમાન કાળ.

નરજાતિ આવવો.	આવવા.
નારીજાતિ આવવી.	આવવી.
નાન્યતરજાતિ આવવું.	આવવાં.

ભૂત કાળ.

નરજાતિ આવ્યો.	આવ્યા.
નારીજાતિ આવી.	આવી.
નાન્યતરજાતિ આવ્યું.	આવ્યાં.

અનિયમિત ભૂત કાળ.

નરજાતિ આવતો.	આવતા.
નારીજાતિ આવતી.	આવતી.
નાન્યતરજાતિ આવતું.	આવતાં.

સંકેત ભૂતકાળ.

પે૦ બી૦ ત્રી૦ પુરૂષ આવત.

ભવિષ્યકાળ.

પે૦ પુ૦ હું આવીશ.	અમે આવીશું, આવશું.
બી૦ પુ૦ તું આવીશ, આવશે, આવજે.	તમે આવશો, આવજો.
ત્રી૦ પુ૦ તે આવશે.	તેઓ આવશે.

કૃદંતઃ આવવો, આવ્યો, આવતો, આવેલો, આવનાર, આવી આવીને.

શક્યભેદ.

વર્તમાનકાળ	અવાય છે.
અનિયમિત વર્તમાનકાળ	અવાય.
વિધિવર્તમાન કાળ	અવાયું.
ભૂતકાળ	અવાયું, અવાએલું.
અનિયમિત ભૂતકાળ	અવાતું.
સંકેત ભૂતકાળ	અવાત.
ભવિષ્યકાળ	અવાશે.

કૃદંતઃ અવાવો, અવાયો, અવાતો, અવાએલો, અવાનાર, અવાઇ અવાઇને.

અવ્યય.

૧૬૦. અવ્યયઃ જે શબ્દનાં રૂપમાં કાંઇ ફેરફાર થતો નથી (એટલે તેને જાતિ, વિભકિત અને વચન લગાડાતું નથી) તે શબ્દો અવ્યય છે.

૧૬૧. કેટલાક શબ્દોનાં રૂપમાં ફેરફાર થાય છે તો પણ તેમને અવ્યયમાં ગણેલા છે. જેમ ધીમો, ધીમી, ધીમું, ધીમા, પાછળથી.

૧૬૨. અવ્યયના ચાર વર્ગ કર્યા છે: **ઉભયાન્વયી અવ્યય, કેવળપ્રયોગી અવ્યય, શબ્દયોગી અવ્યય, અને ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.**

૧૬૩. **ઉભયાન્વયી અવ્યય:** બે શબ્દ કે બે વાક્યને જોડે છે. જેમ, મેં મેહનત કીધી પણ કાંઇ ફાયદો થયો નહીં; બે ને બે ચાર થાયછે; રંછોડ અને મગન આવ્યા છે.

૧૬૪. ઉભયાન્વયી અવ્યયના દાખલા: અથવા, અને, માટે, પણ, ને, નહીંતો, કેમકે, કદાચ, એટલે, અગરજો, કિંવા, કે, જે, તો, જો, અગર, પરંતુ, રખેને, તથા, તોપણ, કારણકે, સારુ, વાસ્તે, વળી, કધી.

૧૬૫. **કેવળપ્રયોગી અવ્યય:** જ્યારે મનમાંથી હરખ, શોક, નવાઇ, દુઃખ, તિરસ્કાર અને આશ્ચર્યના શબ્દો એકદમ છૂટા બોલાય છે ત્યારે તે શબ્દોને કેવળપ્રયોગી અવ્યય કહે છે.

૧૬૬. કેવળપ્રયોગી અવ્યયના દાખલા: વાહા, અરે, ઓય, ઓયરે, રે, હાય, હાય હાય, આ, છુ, છી, વાહવાહા, ખરે, ખરેખર ચુપ, પોઇસ, ભલે, સાબાશ, ધન્ય ધન્ય, વારુ, બસબસ.

૧૬૭. **શબ્દયોગી અવ્યય:** જે અવ્યય શબ્દને જોડાયલા હોય છે અને ક્રિયાપદ સાથે સંબંધ રાખે છે તેને શબ્દયોગી અવ્યય કહે છે.

૧૬૮. **શબ્દયોગી** જે શબ્દને લાગેલો હોય તે શબ્દ અને શબ્દ યોગીની વચ્ચે છઠ્ઠી વિભક્તિના અથવા બીજી વિભક્તિનો પ્રત્યય લાગેલો હોય છે, અથવા તે પ્રત્યયનો લોપ હોય છે. જેમ તે પોતાના બાપની **સાથે** આવ્યો; ટેબલ **આગળ** ચોપડી પડેલી છે.

૧૬૯. શબ્દયોગી અવ્યયના દાખલા: અગાઉ, અગાડી, અંદર, આગળ, આરપાર, આસપાસ, ઉપર, ઉપરાંત, કને ગમ, ગોડે, જોડે, તરફ, નીચે, પુઠે, પુઠળ, પર, પાછળ, પાસે, પછી, પછવાડે, પહેલાં, પૂર્વે, પેઠે, બાહાર, વાંસે, વચ્ચે, વતી, વિના, મધ્ય, માંહે, મારફતે, સનમુખ, સામા, સામુ, સાથે, સિવાય, સુદ્ધાં, હેઠળ, હેઠે, કરતાં, વડે, વના સહિત, સમીપ, (એમની આગળ છઠ્ઠી વિભક્તિના પ્રત્યય આવે છે), અર્થે, કાજે, માટે, લીધે, વાસ્તે, કરીને, કારણે બદલે, સારૂ, ત્યાં (એમના આગળ ને આવે છે.)

૧૭૦. **ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય**: જે અવ્યય વખત, ઠેકાણું, રીત, નકાર બતાવે અથવા જે શબ્દ ક્રિયાપદનો ગુણ બતલાવે છે શબ્દને ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કહે છે.

૧૭૧. ક્રિયાવિશેષણ અવ્યયના દાખલા: (વખત બતાવનારા) હમણાં, અત્યારે, કયારે, જ્યારે, ત્યારે, તત્કાળ, પલકમાં, હવે, હમેશાં, આજ, કાલ, ઓણુ, પોહોર, પરાર, હાલ, કદી, વળતી, હજી, તરત, પ્રથમ, અંતે, આખરે, તેવામાં, પછી, પૂર્વે, પહેલાં, અગાઉ, અંતરે, સદા, રોજ, નિત્ય, જાયુ, નિરંતર, વારંવાર, ઘડીઘડી,

દિનદિન, ક્વચિત. (ટેકાણું બતાવનાર) ત્યાં, જ્યાં, ક્યાં, પાસે, નજીક, લગભગ, દૂર, આઘે, વેગળે, છેટે, પૂંઠે, પાછળ, પછવાડે, ઉપર, ઉંચે, નીચે, હેઠળ, મધ્ય, વચ્ચે, માહે, અંદર, હેઠ, પેહેલો, છેલ્લો. (રીત બતાવનારાં) આમ, એમ, જેમ, કેમ, તેમ, હલવે, ધીમે. (નકારબતાવનારા) ન, ના, ની, નો, મા. (બીજા અવ્યય) થોડું, અલ્પ, જુજ, લગારેક, થોડું ઘણું, બહુ, અધિક, બરાબર, ભલું, ઠીક, ખરૂ, ઓછું, નક્કી, બેશક, ઘણુંકરીને, તો, એ, પણ, બી, રવાને, પ્રગટ, ઉત્પન્ન, પેદા, કરીને, ધમધમ.

૧૭૨. જે શબ્દ (વિશેષણ) ક્રિયાપદનો અર્થ પૂરો કરે છે તે શબ્દ પણ ક્રિયાવિશેષણ છે. જેમ હવે વાત થોડીજ **બાકી** રહેલી છે; તેનો ખપ **બહુ** જાગે છે; તેને બદલે પૈસા **એકઠા** થશે; એમને સુધારી **સદગુણી** ને **સુખી** કરીશ; તે ગાંડો થયો; હું **ઘણું** રમ્યો.

૧૭૩. કેટલાક શબ્દયોગી અવ્યયના દાખલા ક્રિયાવિશેષણ અવ્યયના દાખલામાં પણ આવે છે, પણ જો તે અવ્યયની આગળ છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય લાગે તો શબ્દયોગી અવ્યય કરવો-નહીં તો ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કરવું. જેમ વાડ **પાછળ** ચોર ઉભો છે (શબ્દયોગી); હમો **પાછળ** ગયા. (ક્રિયા. વિ૰)

૧૭૪. **પણ, તો,** એ એમનો અર્થ બી કે વળી થાય તો ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય કરવું. જેમ આજ **પણ** ત્યાં તેની મુર્તિ છે; એક **જણ તો** રૂપીઆની ભરેલી કોથળી લાવ્યો. લોટો **એ** ગયો ને દુધ **એ** ગયું; ટળે તાપ પાપે (પાપએ) મળે જેથી મૂકિત.

૧૭૫. પણ (નામ) તેને હું જીતું તો ખરો એવું પણ લીધું. (ઉભયાન્વયી) તેણે ખડું ઘમો પાડી પણ કોઇએ જવાબ દીધો નહીં.

૧૭૬. હું બી ગયો; કુતરો એ ગયો; આએ ચોપડીજ મને ગમે છે; આ કામ કરો ની (આમાં બી, એ, જ, ની, ક્રિયાવિશેષણ છે.)

૧૭૭. માટેનો અર્થ તેથી થાય તો ઉભયાન્વયી અવ્યય, અને જ્યારે માટેનો અર્થ સારૂ થાય તો શબ્દયોગી અવ્યય. જેમ, તે નાસી ન જાય માટે તેની ચોકી માટે એક ચોકીવાનને ઠેરાવ્યો. (પહેલો માટે ઉભયાન્વયી અવ્યય, બીજો માટે શબ્દયોગી અવ્યય)

૧૭૮. કરીને જ્યારે કાંઇ કામ કરવાનો અર્થ બતાવે તો કૃદંત કરવું. તેણે સિંધ ઉપર હુમલો કરીને બધો મુલક જીતી લીધો.

કરીને નો અર્થ નામનું અથવા વતી થાય તો શબ્દયોગી અવ્યય. જેમ, કચના રંણ આંગળ પંચાસર કરીને એક નગર હતું; કલમે કરીને લખાયું.

૧૭૯. કરતાંનો અર્થ થી થાય અથવા બે ચીજનો મુકાબલો કરવાનો હોય ત્યારે શબ્દયોગી અવ્યય જેમ રંછોડ કરતાં ભગવાન મોટો છે.

કરતાં, વર્તમાન કૃદંત: તે પ્રમાણે કરતાં કેટલીકના જીવ ગયા છે.

કરતાં ક્રિયાપદ: તે છોકરાં સહવારમાં ઉઠીને રોજ રોજ બંદેગી કરતાં.

૧૮૦. જે સંબંધી સર્વનામ, જેમ, જે કરે તે બરાબર કરજો.

જે ઉભયાન્વયી અવ્યય, જેમ લખવા કારણ એ જે (કે).

શું જ્યારે વાક્યમાં સંબંધ વગર વપરાયે ત્યારે કેવળપ્રયોગી, જેમ, શું! તમે આવું કરશો?

વારૂં, પ્રશ્નરૂપે વપરાય તો કેવળપ્રયોગી; જેમ, તમે વાંચશો વારૂ!

બીજે ઠેકાણે ક્રિયાવિશેષણ થાય છે; જેમ વારૂ, મને એક રૂપીઓ આપો.

૧૮૧. કર્ત્તરિપ્રયોગનો કર્ત્તા પેહેલી વિભક્તિમાં આવે છે. અને કર્મણિપ્રયોગમાં કર્મ પેહેલી વિભક્તિમાં આવે છે. જેમ હું આવ્યો; મેં પૈસા આપ્યા.

૧૮૨. ગતિ, કાળ, પરિમાણ બતાવનારા શબ્દ-અકર્મક ક્રિયાપદની સાથે આવે તો પેહેલી વિભક્તિમાં આવે છે. જેમ હું બે ગાઉ આલ્યો; તે સુરત ગયો; તે પાંચ દિવસ રહ્યા.

૧૮૩. આખું વાક્ય ક્રિયાપદનું કર્ત્તા હોય તો તેની વિભક્તિ પેહેલી થાય છે.

૧૮૪. કર્ત્તરિપ્રયોગનો કર્મ બીજી વિભક્તિમાં આવે છે; જેમ હું ચોખા રાંધું છું.

૧૮૫. કર્ત્તરિપ્રયોગમાં જે ક્રિયાપદને બે કર્મ લાગે છે તેમાં ઉપસ્થ કર્મ બીજી વિભક્તિમાં આવે છે; અને અનુપસ્થ કર્મ ચોથીમાં આવે છે. જેમ, હું છોકરાને પૈસા આપુ છું. (છોકરાને અનુપસ્થ

અને પૈસા ઉપસ્થ કર્મ છે.) પણ કર્મણિપ્રયોગમાં ઉપસ્થ કર્મ પેહેલી વિભક્તિમાં આવે છે.

૧૮૬. કર્મણિપ્રયોગનો અને ભાવે પ્રયોગનો કર્તા ત્રીજી વિભક્તિમાં આવે છે. જેમ, તેણે કામ કર્યું; તારે બેસવું.

૧૮૭. જે શબ્દ હથિઆર બતાવે તેની ત્રીજી વિભક્તિ થાય છે. જેમ, મેં લાકડીએ તેને માર્યો. આપણે કાને સાંભળીએ છીએ; મેં કલમે લખ્યું.

૧૮૮. તે ક્રોધે ભરાયો; તે કમોતે મર્યો; તે ઠંડીએ માંદો પડ્યો. મેં આ રીતે કામ કર્યું; ૧૦ રૂપીએ મણ ઘી મળે છે; રણછોડ નામે એક છોકરો હતો, આ ધણી અધીકારે ન્યાયાધીશ છે; આ દાખલામાં ક્રોધે, કમોતે, ઠંડીએ, રીતે, રૂપીએ, નામે, અધીકારે, ત્રીજી વિભક્તિમાં છે.

૧૮૯. શબ્દયોગી કરીનેની સાથે ત્રીજી વિભક્તિ વપરાય છે; જેમ તેણે કરીને એવું થયું

(જે નામને છેડે ન આવેલો હોય અને તેની બીજી કે ચોથી વિભક્તિ કરવી હોય તો તે નની આગળ ને મૂકવો; જેમ અલાઉદ્દીનને, પણ તેની ત્રીજી વિભક્તિ કરવી હોય તો તે ન ની ઉપર એક માત્ર કાઢવી; જેમ અલાઉદ્દીને; અને જો તેની છઠ્ઠી વિભક્તિ કરવી હોય તો તેની આગળ છઠ્ઠીનો પ્રત્યય મૂકવો, જેમ અલાઉદ્દીનનો.)

૧૯૦. આપ, દે, બોલ, કહે, મોકલ, ભણાવ, શીખવ, માર વગેરે ક્રિયાપદને બે કર્મ લાગે છે, એમાં જે અનુપસ્થ કર્મ હોય તે

ચોથી વિભક્તિમાં આવે છે, જેમ હું તને વાત કહું છું; હું છોકરાને ભીખ આપું છું; તે મને પાઠ શીખવે છે.

૧૯૧. મને ભાસે છે, મને જણાય છે, મને દેખાય છે, મને સુખ લાગે છે, રાજાને દયા હોવી જોઇએ; અથવા જે શબ્દને માટે, વાસ્તે, લીધે, કાજે અર્થે શબ્દયોગી અવ્યય લાગેલા હોય તો તેને ચોથી વિભક્તિ લાગે છે. (કોઇ વેળા ચોથી વિભક્તિમાં કર્તા આવે છે.)

૧૯૨. સ્થળ, સમય, કારણ બતાવતું હોય, અથવા બે ચીજને સરખાવતા હોઇએ તો પાંચમી વિભક્તિ આવે છે. કોઇ વખત ક્રિયાપદનો કર્તા પણ પાંચમી વિભક્તિમાં આવે છે, જેમ તેઓ સુરતથી નીકળી ચુકા; તે કાલથી માંદો છે; દગાથી તે ફસ્યો; મારાથી મારો ભાઇ નાનો છે; મારાથી કામ કરાયું; મારાથી અવાયું

૧૯૩. જે નામની સાથે શબ્દયોગી આવે તે નામની વિભક્તિ છઠ્ઠી થાય છે, જેમ છોકરા પાસે; વાડી આગળ, આવ્યા પછી

૧૯૪. છઠ્ઠી વિભક્તિ જુદા જુદા સંબંધ બતાવવાના કામમાં આવે છે, જેમ, છોકરાનાં માબાપ; મારૂં ઘર; શેઠનો ચાકર; નદીનું માછલું; ઘરની દીવાળ, સોનાની ખાલી, માણસનો ક્રોધ.

૧૯૫. સાતમી વિભક્તિ એ અથવા માં છે; જે નામને એ વિભક્તિ લાગેલી હોય અને તેનો અર્થ ઉપર, પાસે, માં, આગળ, થાય તો સાતમી વિભક્તિ કરવી, જેમ, મારે હાથે ફોલ્લો છે; તે ખોળે બેઠો; હું ઘોડે બેસી આવ્યો; તે ઘરે ગયો; તે બંદીખાને પડ્યો; તેને માથે એક લાલ છત્ર છે; નદીએ પૂર આવ્યું

છે; વાંદરો ઝાડે ચઢ્યો. તે ગાડીએ બેઠો; હું ચોપે બારે રહું છું.

૧૯૬. જ્યારે કોઇને નામ દઇ બોલાવતા હોઇએ ત્યારે સંબોધન વિભક્તિ વપરાય છે; જેમ, ઈશ્વર, મારો બચાવ કર; છોકરા, થોડું પાણી લાવ; ભાઈ, કેમ રડે છે?

વિરામ ચિન્હ.

૧૯૭. કોઈ વાક્ય બોલતાં આપણા મનનો અર્થ બરાબર જણાવવા માટે આપણે જૂદે જૂદે ઠેકાણે જૂદી જૂદી રીતે અટકીએ છીએ; એમ અટકવાને **વિરામ** કહે છે; લખેલી ભાષામાં કેટલેક ઠેકાણે અટકવાને જે ચિન્હ મુકવામાં આવે છે તેને **વિરામ ચિન્હ** કહે છે.

૧૯૮. વિરામ ચિન્હ નીચે પ્રમાણે છે:—

, અલ્પવિરામ (લઘુ વિરામ)

; અર્ધ વિરામ (ગુરૂ વિરામ)

: વૃદ્ધ વિરામ.

. પૂર્ણ વિરામ (ટાંપ)

? પ્રશ્ન ચિન્હ.

! ઉદગાર ચિન્હ (આશ્ચર્ય ટાંપ)

“ ” અવતરણ ચિન્હ

( ) [ ] કૌંસ

- સંયોગ ચિન્હ (લઘુરેખા)

— ગુરૂ રેખા.

પદચ્છેદ કરતી વખત ધ્યાનમાં રાખવા જોગ નિયમો.

પદચ્છેદ એટલે વાક્યના જૂદા જૂદા શબ્દના વર્ગ, જાતિ, વિભક્તિ, વચન, ભેદ, કાળ વગેરે કહેવું, તથા તે શબ્દ એક બીજા સાથે શો સંબંધ રાખેછે તે દેખાડવું તેને પદચ્છેદ કહે છે.

શબ્દના વર્ગ સંપૂર્ણ રીતે ઓળખવા જોઇએ, કારણ કે શબ્દના વર્ગ જાણવા એ પદચ્છેદનો પાયો છે.

શબ્દનું પદચ્છેદ કરતી વખતે આખું વાક્ય વાંચીને તેનો શો સંબંધ છે તે બરાબર ધ્યાનમાં લઇને પદચ્છેદ કરવું.

ક્રિયાનાથ જથો બતાવે તો ક્રિયાપદ એકવચનમાં આવે છે. મહમૂદે પુષ્કળ પૈસો મેળવ્યો.

ક્રિયાનાથ એકવચનમાં હોય પણ માનને અર્થે વપરાયલો હોય તો ક્રિયાપદ બહુવચનમાં આવે છે. મેહેતાજી બેઠા. શેઠાણી આવ્યાં.

એકજ જાતિના બે કે વધારે નામ ક્રિયાનાથ હોય તો ક્રિયાપદ તેજ જાતિમાં બહુવચનમાં આવે છે. મેહેતાજીએ રંછોડને અને મણિલાલને માર્યા. મેહેતાજી અને લાલજી વર્ગમાં હાજર થયા.

જૂદી જૂદી જાતિના નામ ક્રિયાનાથ હોય તો ક્રિયાપદ અને વિશેષણ નાન્યતરજાતિ અને બહુવચનમાં આવે છે. તેનો દીકરો તથા દીકરી સારાં છે. તેનો ભાઇ અને બેન શીખેલાં છે.

ક્રિયાનાથ બે કે વધારે નામ હોય અને તેમની વચ્ચે કે, અથવા, આવે તો ક્રિયાપદ છેલા નામ સાથે બધી વાતે સંબંધ રાખે છે. ભાઇ અથવા બેન આવી હોત તો સારૂં થાત.

નામનું વ્યાકરણ કરતાં તે કઇ જાતનું નામ, પછી જાતિ, વિભક્તિ અને વચન કહેવું.

સર્વનામનું વ્યાકરણ કરતાં કઇ જાતનું સર્વનામ, પછી જાતિ વિભક્તિ, અને વચન કહેવું.

વિશેષણનું વ્યાકરણ કરતાં તેનાં વિશેષ્ય પ્રમાણે જાતિ, વિભક્તિ અને વચન કહેવું.

ક્રિયાપદનું વ્યાકરણ કરતાં સકર્મક કે અકર્મક ક્રિયાપદ, પછી ધાતુ, ભેદ, કાળ, પુરૂષ, જાતિ, વચન, કર્તા, કર્મ, હોય તો કર્મ અને પ્રયોગ કહેવો.

પાઠ ૮.

(૧.) તારાથી શું થવાનું છે?

તારાથી=બીજો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પાંચમીનું એક વચન

શું=પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ નાન્યતર જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

થવાનું=કૃદંત નામ.

છે=અકર્મક ક્રિયાપદ છ ધાતુ મૂળ ભેદ વર્ત્તમાનકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એક વચન શું કર્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

(૨.) તે હરીઆને સમજાઇ નહીં.

તે=ત્રીજો પુરૂષ સર્વનામ નારી જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

હરીઆને=વિશેષનામ નર જાતિ ચોથીનું એકવચન.

સમજાઇ=સકર્મક ક્રિયાપદ સમજ ધાતુ સહ્યભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નારીજાતિ એકવચન, હરીઆને કર્તા, તે કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

(૩.) આ બોલીએ હું તને રાખું છું.

આ=દર્શક વિશેષણ નારીજાતિ ત્રીજીનું એક વચન.

બોલીએ=ભાવ વાચક નામ નારીજાતિ ત્રીજીનું એક વચન.

હું=પેહેલો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

તને=બીજો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ બીજીનું એક વચન.

રાખું છું=સકર્મક ક્રિયાપદ રાખ ધાતુ મુળ ભેદ વર્તમાનકાળ પેહેલો પુરૂષ સામાન્ય જાતિ એક વચન. હું કર્તા તને કર્મ કર્તરિ પ્રયોગ.

(૪.) સારૂં થયું તમે આવ્યા તો.

સારૂં=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

થયું=અકર્મક ક્રિયાપદ થા ધાતુ મુળ ભેદ ભૂત કાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એકવચન થનાર કર્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

તમે=બીજો પુરૂષ સર્વનામ નરજાતિ પેહેલીનું બહુવચન.

આવ્યા=અકર્મક ક્રિયાપદ આવ ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂતકાળ બીજો પુરૂષ નરજાતિ બહુવચન, તમે કર્તા કર્તરી પ્રયોગ.

તો=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

(૫.) હું તને જવા દઈશ.

હું=પેહેલો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પેહેલીનું એક વચન.

તને=બીજો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ બીજીને અર્થે ચોથીનું એકવચન.

જવા દઇશ=સકર્મક સંયુક્ત ક્રિયાપદ જા ધાતુ મૂળ ભેદ ભવિષ્ય કાળ ત્રીજો પુરૂષ સામાન્ય જાતિ એકવચન હું કર્તા તને કર્મ કર્તરિ પ્રયોગ.

(૬.) એણે દયામણું મોં કર્યું.

એણે=દર્શક સર્વનામ સામાન્ય જાતિ ત્રીજીનું એકવચન.

દયામણું=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

મોં=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

કર્યું=સકર્મક ક્રિયાપદ કર ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એકવચન એણે કર્તા મોં કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

(૭.) એ બને જણ પકડાઇને માર્યાં ગયાં.

એ=દર્શક વિશેષણ નાન્યતર જાતિ પેહેલીનું બહુવચન.

બને=વિશેષણ નાન્યતર જાતિ પેહેલીનું બહુવચન.

જણ=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ પેહેલીનું બહુવચન.

પકડાઇને=કૃદંત અવ્યય.

માર્યાં ગયાં=સંયુક્ત અકર્મક ક્રિયાપદ માર ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ બહુવચન; જણ કર્તા કર્તારિ પ્રયોગ.

(૮.) તે આવી ઉભો.

તે=ત્રીજો પુરૂષ સર્વનામ નર જાતિ પેહેલીનું એક વચન.

આવીને=કૃદંત અવ્યય.

ઉભો=અકર્મક ક્રિયાપદ ઉભોરહે ધાતું મૂળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નરજાતિ એક વચન તે કર્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

(૯.) તે ઉભો થયો.

ઉભો=કૃદંત.

થયો=અકર્મક ક્રિયાપદ થા ધાતુ મુળભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નરજાતિ એક વચન; તે કર્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

(૧૦.) સાસુ અને વહુ રોજ ઘરમાં કજ્યો કરતાં.

સાસુ=સામાન્ય નામ નારીજાતિ પેહેલીનું એકવચન.

રોજ=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

કજ્યો=ભાવવાચક નામ નરજાતિ બીજીનું એકવચન.

કરતાં=સકર્મકક્રિયાપદ કર ધાતુ મુળભેદ અનિયમિત ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ બહુવચન; સાસુ તથા વહુ કર્તા કજ્યો કર્મ કર્તરિ પ્રયોગ.

(૧૧.) તેમને બનતું નથી.

તેમને=ત્રીજો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ ચોથીનું બહુવચન.

બનતું નથી=અકર્તૃક ક્રિયાપદ બન ધાતુ મુળભેદ નિત્યત્વ વર્તમાન કાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એકવચન.

(૧૨.) તમે કોણ છો?

તમે=બીજો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પેહેલીનું બહુવચન.

કોણ=પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ સામાન્ય જાતિ પેહેલીનું બહુવચન

છો=અકર્મ ક્રિયાપદ છ ધાતુ મુળ ભેદ વર્તમાનકાળ બીજો પુરૂષ સામાન્ય જાતિ બહુવચન, તમે કર્તા કર્તરિપ્રયોગ.

(૧૩.) એશિઆ ખંડ ઘણો મોટો છે.

એરિઆપંડ=વિશેષનામ નરજાતિ પેહેલીનું એકવચન.

ઘણુ=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

મોટો=વિશેષણ નરજાતિ પેહેલીનું એક વચન.

છે=અકર્મક ક્રિયાપદ છ. ધાતુ મૂળ ભેદ વર્તમાન કાળ ત્રીજો પુરૂષ નરજાતિ એક વચન; એરિઆપંડ કર્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

(૧૪.) **ઉપર કહેલા બધા ઉપાય ધ્યાનમાં રાખવા.**

ઉપર=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

કહેલા=કૃદંત વિશેષણ.

બધા=સામાન્ય વિશેષણ નરજાતિ પેહેલીનું બહુવચન.

ઉપાય=ભાવ વાચક નામ નરજાતિ પેહેલીનું બહુવચન.

ધ્યાનમાં=ભાવવાચક નામ નાન્યતર જાતિ સાતમીનું એક વચન.

રાખવા=સકર્મક ક્રિયાપદ રાખ ધાતુ મૂળ ભેદ વિધિવર્તમાન કાળ ત્રીજો પુરૂષ સામાન્ય જાતિ બહુવચન તમે અધ્યાહાર કર્તા, ઉપાય કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

(૧૫.) **મોરારે કહ્યું, ભાઇ આજ તેં મને કાળના મોહામાંથી છોડાવ્યા બરાબર કર્યું છે; એ ટટ્ટુ ન પકડાયું હોત તો મારૂં મોતજ હતું.**

મોરારે=વિશેષનામ નરજાતિ ત્રીજીનું એકવચન.

કહ્યું=સકર્મક ક્રિયાપદ કહે ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂત કાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એક વચન મોરારે કર્તા, ભાઇ—હતું કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

ભાઇ=સામાન્ય નામ નરજાતિ સંબોધનનું એકવચન.

આજ=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

તેં=બીજો પુરૂષ સર્વનામ નરજાતિ ત્રીજીનું એકવચન.

મને=પેહેલો પુરૂષ સર્વનામ નર જાતિ ચોથીનું એક વચન.

કાગના=ભાવવાચક નામ નર જાતિ છઠ્ઠીનું એકવચન.

મોઢામાંથી=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ સાતમી સાથે પાંચમીનું એક વચન.

છોડાવ્યા=ભુત કૃદંત.

બરાબર=શબ્દયોગી અવ્યય.

કર્યું છે=સકર્મક ક્રિયાપદ કર ધાતુ મૂળભેદ ભૂતવર્તમાનકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એકવચન, તેં કર્તા, કરવાનું કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

એ=દર્શક વિશેષણ નાન્યતર જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

ટટ્ટુ=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

ન=ક્રિયા વિશેષણ અવ્યય.

પકડાણું હોત=સકર્મક ક્રિયાપદ પકડ ધાતુ સ્વભેદ ભૂત સંકેત ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એકવચન. તારાથી કર્તા ટટ્ટુ કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

તો=ઉભયાન્વયી અવ્યય.

મારૂં=પેહેલો પુરૂષ સર્વનામ નરજાતિ છઠ્ઠીનું એકવચન.

મોત=ભાવવાચક નામ નાન્યતરજાતિ પેહેલીનું એકવચન.

જ=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

હતું=અકર્મક ક્રિયાપદ હો ધાતુ મુળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એકવચન, મોત કર્તા, કર્તરિ પ્રયોગ.

(૧૬) મોરારને તેનો પાઠ માનવો પડયો.

મોરારને=વિશેષ નામ નર જાતિ ચોથીનું એકવચન.

તેનો=ત્રીજો પુરૂષ સર્વનામ નર જાતિ છઠ્ઠીનું એકવચન.

પાઠ=ભાવવાચક નામ નર જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

માનવો પડયો=સંયુક્ત સકર્મક ક્રિયાપદ માન ધાતુ મૂળ ભેદ અનિષ્ચ ભુતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નર જાતિ એકવચન, મોરારને કર્ત્તા, પાઠ કર્મ, કર્મણિ પ્રયોગ.

(૧૭) તોફાન કરવું રાજારામને ગમે નહીં.

તોફાન=ભાવવાચક નામ નાન્યતર જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

કરવું=કૃદંત નામ.

રાજારામને=વિશેષ નામ નર જાતિ ચોથીનું એકવચન.

ગમે=અકર્મક ક્રિયાપદ ગમ ધાતુ મુળ ભેદ અનિયમિત વર્તમાનકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતરજાતિ એકવચન, તોફાન કર્ત્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

નહીં=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

(૧૮) તેણે ચોખી ના કહી.

તેણે=ત્રીજો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્યજાતિ ત્રીજીનું એકવચન.

ચોખી=વિશેષણ નારીજાતિ પેહેલીનું એકવચન.

ના=ભાવવાચક નામ નારીજાતિ પેહેલીનું એકવચન.

કહી=સકર્મક ક્રિયાપદ કહે ધાતુ મૂળભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ

નારી જાતિ એકવચન, તેણે કર્તા, ના કર્મ, કર્મણિપ્રયોગ.

(૧૯) મને કશું એ કામ કરવું ન પડે.

મને=પહેલો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્ય જાતિ ચોથીનું એકવચન.

કશું=સામાન્ય વિશેષણ નાન્યતર જાતિ પહેલીનું એકવચન.

એ=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

કામ=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ પહેલીનું એકવચન.

કરવું=કૃદંત નામ.

ન=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

પડે=અકર્મક ક્રિયાપદ પડ ધાતુ મૂળ ભેદ અનિયમિત વર્તમાન કાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એક વચન; કરવું કર્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

(૨૦) હજારો વાહાણોને જવા જાણે એક મોટો ધોરી રસ્તો હોય.

હજારો=સંખ્યા વાચક વિશેષણ નાન્યતર જાતિ ચોથીનું બહુવચન.

વાહાણોને=સામાન્ય નામ નાન્યતર જાતિ ચોથીનું બહુવચન.

જવાને=કૃદંત નામ.

જાણે=સકર્મક ક્રિયાપદ જાણ ધાતુ મૂળ ભેદ અનિયમિત વર્તમાનકાળ ત્રીજો પુરૂષ સામાન્ય જાતિ એકવચન. કોઈ અધ્યાહાર કર્તા, એક—હોય કર્મ, કર્તરિ પ્રયોગ.

એક=સંખ્યાવાચક વિશેષણ નર જાતિ પહેલીનું એકવચન.

મોટો=વિશેષણ નર જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

ધોરી=વિશેષણ નરજાતિ પેહેલીનું એક વચન.

રસ્તો=સામાન્ય નામ નર જાતિ પેહેલીનું એકવચન.

હોય= અકર્મક ક્રિયાપદ હો ધાતુ મૂળ ભેદ અનિયમિત વર્તમાન કાળ ત્રીજો પુરૂષ નર જાતિ એકવચન. રસ્તો કર્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

(૨૧) સારૂ થયું તમે આવ્યા તો.

સારૂ=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

થયું=અકર્મક ક્રિયાપદ થા ધાતુ મૂળ ભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એકવચન. થાનાર અધ્યાહાર કર્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

તમે=બીજો પુરૂષ સર્વનામ નર જાતિ પેહેલીનું બહુવચન.

આવ્યા=અકર્મક ક્રિયાપદ આવ ધાતુ મળ ભેદ ભૂતકાળ બીજો પુરૂષ નરજાતિ બહુવચન. તમે કર્તા કર્તરિ પ્રયોગ.

તો=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

(૨૨) ઈ૦ સ૦ ૧૩૯૮ માં તૈમુરે દિલ્હી શેહેર ઉજડ કર્યું.

ઈ૦ સ૦=સામાન્ય નામ નરજાતિ સાતમીનું એકવચન.

૧૩૯૮=સંખ્યા અનુક્રમ વિશેષણ નર જાતિ સાતમીનું એકવચન.

તૈમુરે=વિશેષ નામ નર જાતિ ત્રીજીનું એકવચન.

દિલ્હી શેહેર=વિશેષ નામ નાન્યતરજાતિ પેહેલીનું એકવચન.

ઉજ્જડ=ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.

કર્યું=સકર્મક ક્રિયાપદ કર ધાતુ મૂળભેદ ભૂતકાળ ત્રીજો પુરૂષ નાન્યતર જાતિ એકવચન. તૈમુરે કર્ત્તા, દિલ્લી શહેર કર્મ કર્મણિ પ્રયોગ.

(૨૩) મારે લાડુ જોઇએ.

મારે=પહેલો પુરૂષ સર્વનામ સામાન્યજાતિ ચોથીનું એકવચન.

લાડુ=સામાન્ય નામ નરજાતિ પહેલીનું એકવચન.

જોઇએ=સકર્મક ક્રિયાપદ જોઇએ ધાતુ મૂળભેદ અનિયમિત વર્તમાનકાળ ત્રીજો પુરૂષ નરજાતિ એકવચન; મારે કર્ત્તા, લાડુ કર્મ, કર્મણિ પ્રયોગ.

સમાપ્ત.